

KOSZTA

"a vádlott halgcát"

1962

Andor C. Klay (Kiklay, a szerző)

Március 21.

1962

Márc. 21.

SZABADSÁG

A VÁDLOTT

(Vasváry Ödön "Kosztá Márton osztrák kém volt?" c. cikkéhez.)

(Az alanti cikk írója 1935-től 1942-ig lapunk munkatársa volt; katonai szolgálata után a State Department-be neveztek ki, ahol osztályvezető, később a diplomáciai kar tagja lett. Konzul, majd nagykövetségünk elsőtitkára volt Belgrádban a múlt év végéig; azóta politikai misszió vezetője a nyugatnémetországi Frankfurtban. — A szerk.)

1.

Egyidejűleg többen küldték el nekem lapunk február 2-iki számát, benne Vasváry Ödön fent jelzett írását. A cikk írója annak lehetőségét, majd valószínűségét, végül mintegy bizonyosságát fejté ki, hogy Koszta Márton volt Kossuth-tiszt, az 1853-beli nevezetes szmirnai incidens szenvedő hőse, hitvány csirkefogó volt: osztrák spicli, magyar száműzöttek elvetemült árulója.

Vasváry Ödön sok évtizedes munkásságának értékét és személyének kiválóságát amerikai magyar olvasó előtt jellemezni szükségtelen. Csúpan azt jegyezve meg (mert erre sokat tartok), hogy több, mint husz esztendeje fűz meleg barátság ehhez a kitűnő emberhez, már a tárgyra is térhetek.

Két évtizeddel ezelőtt indítványoztam ugyan-ezekben a hasábokon, hogy az 1853. évi Ingraham-Kosztá esetet az akkor épülőben volt U. S. S. Ingraham torpedózúzon emléktáblával örökítse

HALGCÁT . . .

2
1

meg az amerikai magyarság. Ez, tengerészeti miniszteri engedéllyel, meg is történt. Éppen Vasváry Ödön volt az, aki elsőnek állt a javaslat mellé. Utal is rám a cikkében e vonatkozásban, tehát annál inkább meg kell szólalnom most, amikor nézeteltérés merült fel közöttünk. (A vendégjogért köszönet közös barátunknak, Gombor Zoltánnak, aki a tábla-akció céljaira is korlátlanul bocsátotta rendelkezésére lapjai.)

Ha a tárgynak, mint Vasváry megjegyzi "szerelemese" voltam, állítom, hogy ő is az volt — és sajnálom, ha ebben a késői órában kiábrándult.

"A régi divatu történetírásnak legjellemzőbb vonása az volt", írja, "hogy a történelem nagy alakjairól csak a jót írta meg." A dolog nem kor, nem divat, hanem történetírói becsület kérdése. A jellemzés nem érvényes pl. Suetonius, Tacitus, vagy Plutarchos munkáira, amelyek pedig évezredek óta rég divatot képviselnek; nem érvényes Vasváry munkáira sem, de korántsem azért csu-

pán, mert ő ma él. A hivatalosan megrendelt, félhivatalosan támogatott, vagy egyszerűen magánuton megfizetett hízeltő krónika-írás nem történetírás, hanem reklámszerkesztés. Az is inkább csak tetszetős, semmint észszerű, hogy (a régi latin mondás szerint) "halottakról vagy jót, vagy semmit". Büntetőjogi szempontból biztonságosabb rosszat mondani halottakról, mint élők-ről — és még mindig túl sok a halottak közt az olyan, akit életében nem sikerült leleplezni s halála után szobor formájában leplezték le. Az igazán lényeges szempont inkább az, hogy a halott nem bírja védeni magát — és erről van szó itt is, amikor a rég-holt Kossuth-tiszt ellen emelt vádat kell megvizsgálnunk.

2.

A tárgyról két könyvet írtam. Magyarul egy rövidebb verziót készítettem, amelyet "Kosztá Márton esete" címmel az Amerikai Magyar Református Szövetség adott ki 1953-ban. A történet minden részlete, diplomáciai és nemzetközi jogi dokumentációval, angolul, "Daring Diplomacy" címmel 1957-ben jelent meg a minnesotai és az oxfordi egyetem kiadásában. Mindkettőben éppoly készséggel rajzoltam volna meg Kosztá alakját teljesen ellenkező színekben, ha okom lett volna rá; sőt, talán még lendületesebben. Egy becsületes embernek, éppenséggel szabadsághősnek, Amerika általi megmentése: szinte közhely. Egy bizonyíthatóan aljas fráterért az osztrák kormánnyal szemben háborús összeesküvés küszöbéig elmenni: szenzáció. Tudtam Kosztára vonatkozó egy-két kis rágalomról. A teljes dokumentáció és az "internal evidence"-nek nevezni szokott sok erőteljes körvonal tükrében ezek jelentéktelenek voltak; szerintme éppoly jelentéktelenek ma is.

Ha most legalább néhány részletre kitérek a sokból, amit előadhatnék, — bár jegyzeteim Amerikában vannak, — azt azért teszem, és cikket is egészében azért írom, mert tekintettel

4
1
Írta: SZIKLAY ANDOR

kell lennünk az utánunk majd eljövő magyar kutatókra, akik visszamenőleg foglalkozni fognak az általunk ez években és évtizedekben vizsgált magyar dolgokkal. Ha a szóbanforgó cikk megjegyzés nélkül maradna annak részéről, aki történetesen a tárgyra vonatkozó könyveket írta, a hallgatás nyilvánvalóan jóváhagyásnak lenne tekinthető. Minthogy pedig egy halott magyar harcos becsületéről van szó, úgy hiszem, számíthatok az olvasó jóindulatu türelmére itt, ahol Vasváry Ödön cikke napvilágot látott.

3.

“Kosztáról vannak szintelen életrajzi adataink”, írja Vasváry, “amelyekben semmi különösebb nincsen.” Az adatok nem szintelenek. Csúppán hiányosak. Belevetítve őket az évek folyamán egyre bonyolódó, történelmi kirességeket és nagy érdekeket érintő körülményekre, legtöbbször nagyon is színes képnek részei még akkor is, ha maga Koszta végeredményben nem is volt több, mint az a tóba dobott kavics, amely koncentrikus gyűrűk — ez esetben nagyon nagy gyűrűk — okozója.

Sok mindent tudunk, ami közvetlenül vagy közvetve, mutatja jellemét; sokmindent, aminek bírósági jellemvizsgálatnál is fontos szerepe lenne.

A törökországi száműzetésben olyan igazán nem értéktelen s nem ingatag emberek tértek át a muzulman hitre, mint Bem apó (Murad Tefshik Amurat), Kmety tábornok (Kiamil pasa), Stein tábornok (Ferhad pasa), Bangya ezredes (Mehmed Emier Bey), nem szólva még mintegy háromszáz szabadságharcosról (köztük 8 nőről, akik pedig elég erős karakterrel bírtak ahhoz, hogy férfiaként szolgáljanak a honvédségben). Kossuthot is megközelítették ez irányban török részről, hogy ily módon a kiadatás állandó veszélyét elhárítsák; hithű muzulmánt jogi szempontoknál is erősebb vallási okokból nem adhattak volna ki a "hitetlen" osztrákoknak. A Kormányzó elutasította a javaslatot. Elzárkózott Ihász Dániel ezredes is, Koszta kapitány falubelije, volt parancsnoka, mindvégig bírálja. És elzárkózott Koszta Márton is: nem volt hajlandó ilyen módon biztosítani jelene megjavítását és bizonytalan jövője kialakítását. Bizonyos tág értelemben itt lett volna az alkalom egyfajta "árulás"-ra, helyesebben pálfordulásra, komoly haszonnal, személyi biztonság elnyerésével s valószínű karrierrel. Nem akart róla hallani; meggyőződését, elvhűségét, nem bocsátotta áruba.

(FOLYTATJUK)

Amikor Ingraham amerikai tengerészkapitány rendkívül bátor és kockázatos fellépése következtében szabadlábra került Koszta, azt gondolná az ember: most már igazán csak személyi biztonsága, szabadlábon maradása, Amerikába való visszajutása érdekelhetette — és "utánom a vízözön . . ." De mi történt? Nem volt hajlandó hajóra ülni, ha távozásához feltételek fűződnek, mint az, hogy ne térhessen vissza Európába, akár újból török földre is. Ezt úgy fogta fel, nagyon helyesen, mint precedenst, amelynek alapján más polgárosodókat is korlátozhatnának mozgási szabadságukban. Hosszabb időn át makacsul és ügyesen vitatkozott amerikai és francia diplomáciai megbízottakkal. Az sem gyengítette elhatározását, hogy azzal fenyegették: kidobják a szmirnai francia kórházból, ahol megviselt állapotban, a meghurcoltatásoktól elgyengülten, várta helyzete elrendezését. Kijelentette írásban is, hogy " . . . at such a price, I can accept neither life nor liberty. Never will I give my consent to an arrangement which strikes a blow at the sovereignty of American citizens . . ." Sikraszállt tehát emigráns társaiért: magyarokért, éppugy, mint másokért, sőt a jövő ismeretlen amerikai polgáraiért és polgár-jelöltjeiért. Megrendíthetetlen maradt — és a diplomáciai kar végül beadta a derekát. Offley, amerikai konzul ellen, aki Koszta mellé állt, nagyarányú rágalmazó kampány indult Európában és Amerikában; el akarták mozdíttatni, megvesztegettetnek, árulónak, idegen érdekeket képviselőnek bélyegezték, magához a külügyminiszterhez kötegszámra érkeztek beadványok, bucsujárásszerűen a delegációk, — végül is eredménytelenül.

Állítom, hogy önmagábanvéve Kosztának ez a magatartása az elvhűség, jellemesség és bátorság kétségtelen bizonyítéka. Nem hiszem, hogy akad bevándorolt s polgárosodott ember, aki átvizsgálva Koszta akkori személyi helyzetét és egy pillanatra abba helyezve önmagát, másképp vélekedne.

Néhány rövid vonással is ilyenképp alakul ki tehát annak az embernek az arculata, akit, Vas-

7
váry által idézett denunciáló kijelentés szerint, "apróságai nékie ajándékozásával vásárolt meg" valaki.

Idéz ugyanis "a Kossuth-hagyaték halmazában a 7882. számú irat"-ból, amelyben egy Kosztára nézve is terhelő szakasz olvasható. Mindenekelőtt pontosan és sorjára kellene tudnunk, hogy mi az egész irat teljes tartalma; ki írta és mikor; egyidejű-e az efféle ügyekre vonatkozó más iratokkal a citált "halmaz"-ban — valamint legalább valószínűség tekintetében azt, hogy "cui prodest": kinek válhatott hasznára a súlyosan terhelő állítás?

A cikk végén azt találjuk, hogy az állításnak igaznak kell lennie egyszerűen azért is, mert egyébként "ilyen természetű magyarázat nélkül a szmirnai esetnek tulajdonképpen semmi értelme nincsen."

Szerintem van értelme, nem is egyféleképpen és anélkül is, hogy gombhoz igyekezzünk kabátot szabni. Helyszüke miatt csupán utolk "Daring Diplomacy" c. könyvem egy fejezetére (197-211. oldal), amelyben összefüggések egy vonalát végigvezettem. Vasváry Ödön utal ugyan e könyvemre korábban a cikkben, de ezen a szóbanforgó ponton a tárgyat illető részére már nem. Ott a különálló, de egybevont összefüggések mellett közismert forrásokat is idézek (pl. National Intelligencer, Aug. 1, 1853; Brownson's Quarterly Review, Jan. 1854). A magyar királyi korona és a koronaékszerek elrejtésének és felbukkanásának ügye ott a helyzet kulcsa, Koszta és köre bizonyos összeköttetéseivel. Ugyanott ismertettem bizonyos személyazonossági tévedések lehetőségeit is, ilyen természetű, dokumentált és ugyanabban az időben ugyanott történt esetek keretében.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy a török külügy-minisztérium és az annakidejéni titkosrendőrség irattárában az idegen kémek és besugók listája nem tartalmazza Koszta nevét. Nem található a neve maguknak az osztrákoknak — tehát állítólagos gazdáinak — hasonló listáiban sem. Tábori Kornél ("Titkosrendőrség és Kamarilla: akták és adatok a bécsi titkos udvari és rendőrségi levéltárból", Budapest, 1921) sem tudott róla. Kempen tábornoknak, Budapest annakidejéni osztrák kémservezeti főnökének emigrációs kém-nyil-

8

vántartójában sincs nyoma. Josef Protzman egyidejű budapesti osztrák rendőrbiztosnak listáin sem szerepel.

Cikke végén, ahol immár megerősíteni igyekszik a feltevést, hogy Koszta áruló volt, azt írja Vasváry Ödön, hogy "esetleges fecsegéseivel sok kellemetlenséget okozhatott volna az osztrákoknak." Ez esetben vajjon miért nem tették el mindjárt láb alól Szmírnában, amikor a tengerparti kávéház mellett elfogták? Több más esetben megtették ezt, ugyanabban az időtájban, ugyanott, mint erre szintén utaltam. Ha pedig már nem így történt, akkor miért nem tettek rá kísérletet Amerikában, Koszta visszaérkezése után? Akkor már nem volt fontos, hogy fecseghet, ott is és emigrációs kapcsolatokon át másutt is? Attól tartok, hogy ilyenfajta hipotézisek nem állják meg a sarat, különösen azokkal a tényekkel szemben nem, amelyeket az említett fejezetben adtam elő.

6.

Amikor a hirtelen világhíróvé vált Koszta ismét Amerika földjére lépett, egyetlen hang nem hangzott el ellene amerikai magyar (vagy más nemzetiségű) emigrációs körökből. Ez sem jelentéktelen szempont, hiszen az emigránsok akkor is jóltájékozott emberek voltak saját köreiket és azok jelenét és múltját illetőleg — és akkor sem haboztak egyet-mást szellőztetni, egyik a másiktól, alappal, vagy (tisztelet a kivételnek) alaptalanul. Ezt ma, amikor már egy évszázad szelei söpörtek végig az ügy mesgyéit, csak bizonyítékoknak olyan mennyisége és ereje birtokában tehetnénk meg, amellyel szemben minden egyéb tény, valószínűség és nyom érvényét veszíthetné.

Nem tudunk mindent. Mégis tudunk eleget ahhoz, hogy Koszta Márton — annak az Amerikának jogelve szerint, amely megmentette őt és amelyre szégyent nem hozott haláláig — ártatlan maradjon a szemünkben mindaddig, amíg bűnössége bizonyítva nincsen.

Az ellene most felidézett kétes sulyu, bizonytalan eredetű vád az én nézetem szerint ilyen bizonyításra alkalmatlan.

A vádlott hallgat.

Nem azért hallgat, mert bűnös.

(Vége.)

Handi. Barátom abban túloz, hogy én állítom Koszta beszédo, sbe volt. Ezt nem mondom, hanem csak a kőnyvenés s'olaj dokumentumai.

Varányi ödön utószava:

A cikkekre nem válaszoltam, mert
nem akartam Bandi barátom érzé-
kenyséjét zavarni - érthetőleg netán valóban
szívesen volt a dolog és Korona magatartása
jellemre. Abban kérem, hogy az emigránsok
közében K-t mint jeles hírfutárt és
ismertetőt. Ez levelem: K. benne volt abban
a városban, amit az emigránsok
állítottak össze azokból, akiket beszigetnek
hittek vagy tudtak. (Hétköznapi: A
Százéves Korona, p. 357.)

Bécsben azt hitték, hogy Koronának
néhány volt a Korona körüli elcsúszásban,
tudja a helyet, ahol vannak. Bécs
nagyon fél, hogy a királyok Kossuthot
kezeibe jutnak - az ingadozó trón,
királyosát megrághat m. királlyá
Koronázná is a M. országgal való,
jelleműl szívesen kiépítés emiatt
lehetetlenné válik: bécsi levél,
(New York Herald, 1853. júl. 29.)
p. 1, col 3-4.

